

Köblös Adél

Gondolatok a tárgyalásról polgári perekben

1. A tárgyalás szerepének és jelentőségének változásai a polgári perben

1.1. Mire jó a tárgyalás?

A tárgyalás a peres eljárás legfontosabb, legjelentősebb szakasza¹ – olvashattuk több, még a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: 1952. évi Pp.) alapján készült tankönyvben, egyetemi jegyzetben. A szerzők terjedelmes fejezetben, részekben bontották ki a tárgyalás fogalmát, szerepét, menetét stb. Azóta a helyzet változott: a tárgyalás lekerült a piedesztálról. A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) elfogadásával a figyelem az elsőfokú eljárásban érvényesülő osztott perszerkezet felé fordult.² Ennek ellenére továbbra is vallom: a tárgyalás a peres eljárás legfontosabb szakasza, legyen az osztott vagy egységes. Létét alkotmányos és nemzetközi egyezményekben deklarált alapjog védi.

De mi is a tárgyalás, mi a szerepe a polgári perben? Az 1952. évi Pp.-hez kapcsolódó hazai jogirodalomban fellelhető fogalommeghatározásokban közös elem volt, hogy a tárgyalás nem más, mint a bíróság ülése. Azt is azonosan emelték ki az értekezések, hogy a tárgyalás során teljesednek ki az alapelvek,

¹ Kiss Daisy: A tárgyalás. In Németh János (szerk.): *Magyar polgári perjog I.* Budapest, Ligatúra, 1993. 352; Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog.* Budapest, Osiris Kiadó, 2012. 236; Nagy Andrea: A tárgyalás. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *Polgári perjog – Általános rész.* Budapest, KJK-Kerszöv, 2003. 203.

² Az eddig megjelent tankönyvekben, kommentároknak már nem találkozhatunk a tárgyalás fogalmának, céljának, szerepének ily részletekbe menő meghatározásával [lásd például Nagy Adrienn – Wopera Zsuzsa (szerk.): *Polgári eljárásjog I.* Budapest, Wolters Kluwer, 2018; Udvary Sándor (szerk.): *Polgári eljárásjog – a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény alapján.* Budapest, Patrocinium Kiadó, 2018; Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez.* Budapest, Magyar Közlöny, 2017; Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja.* Budapest, HVG–ORAC, 2018].

különösen a felek egyenjogúsága, a kétoldalú meghallgatás,³ a szóbeliség, a nyilvánosság, a közvetlenség és az anyanyelv használata. Tartalmát illetően már némi szóródás volt megfigyelhető az egyes álláspontok között, mert volt, aki a felek kétoldalú meghallgatására,⁴ míg más a tényállás felderítésére és a bizonyítékok összegyűjtésére⁵ helyezte a hangsúlyt, és volt, ahol az érvényesíteni kívánt jogok meghatározása is felbukkant.⁶

Abban, ahogyan manapság hazánkban a tárgyalásról gondolkodunk, meghatározó szerepe volt az 1911. évi I. törvénycikkkel elfogadott polgári perrendtartásnak (a továbbiakban: 1911. évi Pp.), illetve az annak mintájául szolgáló kódexeknek és az azokat megihlető filozófiának. Kengyel Miklós akadémiai doktori értekezésén alapuló, *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*⁷ című monográfiája is figyelmet szentel a tárgyaláson kiteljesedő alapelvek, úgymint a nyilvánosság, a szóbeliség, a közvetlenség és a szabad bizonyítás történeti fejlődése bemutatásának. Jelen tanulmányban nem célom az említett elvek mélyére nézni, épp ellenkezőleg, csupán arra kívánok rámutatni, hogy a francia forradalom által elindított átalakulás előtérbe helyezett egy olyan polgári pert, ahol a szóbeli tárgyalás a jogvita elbírálásához vezető eljárás szükségképpeni eleme, a legfontosabb szakasza.

A magam részéről a tárgyalást a bíróság olyan nyilvános ülésének tartom, ahol megtörténik a felek kétoldalú szóbeli meghallgatása és a közvetlenség biztosításával a bizonyítás felvétele. A tárgyalás a helye és módja (mintegy foglalata⁸) egyes eljárási cselekmények lefolytatásának, amelyek közül a két legjelentősebb: a felek meghallgatása és a bizonyítás. Habár ezek is folyhatnak tárgyaláson kívül, ennek kivételesnek, egyéb célok és érdekek által indokoltnak kell lennie.

³ Magyary és Nizsalovszky tankönyve szerint a kétoldalú meghallgatás nem más, mint hogy a bíróság azon múltbeli tényekről, amelyek a jogvédelem alapjául szolgálnak, minden más forrást megelőzően a felek ajakáról győződjék meg. Ha az egyik fél a peres kérdés szempontjából jelentős múltbeli tényt állít, akkor az erről való állásfoglalás előtt a másik felet meghallgatja, illetve számára a meghallgatásra alkalmat nyújt. Amennyiben valamely múltbeli tényről a bíróság máshonnan (például a tanúk kihallgatása során) szerez tudomást, akkor e tekintetben a bírónak meg kell hallgatnia mind a két fél véleményét. Ez a bizonyítás feletti észrevételezés. Magyary Géza – Nizsalovszky Endre: *Magyar polgári perjog*. 3. kiadás, Budapest, Franklin-Társulat, 1939. 245.

⁴ „A tárgyalás elsődleges célja a kétoldalú meghallgatás lehetőségének biztosítása...” Kengyel (2012): i. m. 236.

⁵ Nagy (2003): i. m. 203.

⁶ Kiss (1993): i. m. 352.

⁷ Kengyel Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 32–39, 49–53.

⁸ Vagy ahogy Szabó Imre fogalmazott: „tevékenységi forma”. Szabó Imre: A tárgyalás és a határozatok. In: Osztovits András (szerk.): *Polgári eljárásjog I. – A polgári per általános szabályai*. Budapest, HVG–ORAC, 2013. 237.

A tárgyaláson a kétoldalú meghallgatás és a bizonyítás lefolytatása – főszabály szerint – a nyilvánosság előtt zajlik. Ez az igazságszolgáltatás mint hatalmi ág társadalmi ellenőrzésének legfőbb eszköze. Az eljárás nyilvánossága – legalábbis jelenleg – legfeljebb addig terjed, amíg maga a tárgyalás és az ítélet kihirdetése. Így minél több eljárási cselekményt teljesítenek érdemben a tárgyaláson, annál inkább képes a nyilvánosság a feladatát betölteni. Miként Magyary és Nizsalovszky fogalmazott: „Valóban kétségtelen, hogy a nyilvánosságnak az igazságszolgáltatás jóságára igen nagy a befolyása. [...] A nyilvánosság egyike a leghatályosabb alkotmányjogi biztosítékoknak.”⁹ A nyilvánosság annyiban befolyásolja azt, hogy mi zajlik a tárgyaláson, hogy a pszichére hatva képes a jogi rendelkezések által kijelölt mederben tartani a per menetét és a korrekt emberi kapcsolatoknak megfelelő keretek közt a résztvevők viselkedését.

1.2. A tárgyalás szerepének hullámai

A tárgyalás peren belüli szerepének bővítése a szóbeliség, a közvetlenség és a nyilvánosság kiteljesedésének, míg szűkítése az említett elvek korlátozásának irányában hat. A tárgyalás háttérbe szorul, ha az eljárás lebonyolításának fő formájává az írás (iratváltás) válik, és erősödik a szóbeliség hangsúlyozásával. Amellett, hogy a kommunikáció e két formája a perben mindig egymás mellett van jelen, arányuk a történelem során folyamatosan változott.¹⁰

A polgári törvénykezési rendtartásunk¹¹ a mai értelemben felfogott tárgyalást nem ismerte: a felek kétoldalú „meghallgatása” nem szóban, hanem írásban folyt, lényegében bírói közreműködés nélkül. A bíróság az ügynek az iratokból történt megismeréséről nyilvános előadáson szóban adott számot, ahol a felek nyilatkozattételi, észrevételezési jogot nem kaptak. Az 1911. évi Pp. szakított ezzel az írásbeli perrel, és kiszélesítve a sommás eljárásokban¹² már „kipróbált” szóbeliséget és közvetlenséget, a nyilvános (és két részre, a perfelvételi és érdemleges tárgyalásra osztott) tárgyalást tette a szóbeli nyilatkozatok előadásának és a bizonyítás felvételének fő színterévé. A törvény későbbi módosítása során mégis erősítették az írásbeliség szerepét.

Az 1952. évi Pp. továbbra is kiemelt jelentőséget szánt a tárgyalásnak, amelyet – szemben az 1911. évi Pp.-vel – egységes egészként szabályozott. A per eldöntése alapjául a tárgyalás részévé tett nyilatkozatok szolgálhattak (beleértve

⁹ Magyary–Nizsalovszky (1939): i. m. 304.

¹⁰ Magyary–Nizsalovszky (1939): i. m. 248.

¹¹ 1868. évi LIV. törvénycikk.

¹² 1893. évi XVII. törvénycikk.

azt is, amit eredetileg írásba foglalva nyújtottak be, és az ismertetése vagy felolvasása révén vált a tárgyalás részévé¹³), bizonyítás – főszabályként – a tárgyaláson folyt. A perrendtartás nem nevesítette az alapvető elvek körében a szóbeliséget és közvetlenséget, de a tankönyvek, jegyzetek utaltak rá, hogy azok a törvény rendszeréből, az egyes jogintézmények szabályozásából nyilvánvalóan kitűnnek.¹⁴

A hatályos Pp. több ponton is csökkentette a tárgyalás korábbi meghatározó szerepét. Míg az 1952. évi Pp. alapján a tárgyalás menetének egyik legfontosabb, a per kontradiktórius jellegét megadó, a felek kétoldalú meghallgatását megvalósító eleme a szóváltás volt, addig a hatályos Pp. szerint a szóváltás részben vagy teljes egészében írásban, tárgyaláson kívül zajlik. Ennek eszközei a keresetlevél és az írásbeli ellenkérelem, a perfelvételi szakban a bíróság döntése alapján a válaszirat és a viszontválasz, az érdemi tárgyalási szakban a kereset- és az ellenkérelem-változtatás. Ha a bíróság tart is perfelvételi tárgyalást, akkor annak elején csupán összegzi a jogvita szempontjából lényeges korábbi nyilatkozatokat, amire a felek észrevételeket tehetnek,¹⁵ a nyilatkozatok részletes ismertetése (tárgyalás anyagává tétele) nem történik meg. A bíróság dönthet úgy is, hogy tárgyalás nélkül zárja le a perfelvételt, erre azonban ténylegesen csak akkor kerülhet sor, ha egyik fél sem kéri perfelvételi tárgyalás tartását.¹⁶ A felek akaratán kívül tehát a tárgyalás nem mellőzhető. Érdemi tárgyalás tűzése minden esetben kötelező, fő rendeltetése pedig a bizonyítás lefolytatása.¹⁷ A bizonyításnak a tárgyaláson történő felvétele egyrészt továbbra is a közvetlenség elvének garanciája,¹⁸ másrészt megteremti a bizonyítás feletti szóbeli észrevételezés lehetőségét.

A tárgyalás még ebben az összezsugorított állapotában is megőrizte a „legjelentősebb” szakasz jellegét, legalábbis ami az elsőfokú eljárást illeti. Más a helyzet a perorvoslati eljárásokkal. Plósz egy igen részletes tanulmányt szentelt annak a kérdésnek, hogy milyen jogorvoslatok férnek össze a szóbeliség és a közvetlenség elvével. Ebből kiderül, hogy ha amellet foglalkunk állást, hogy az elsőfokú

¹³ „A tárgyalás anyagán alapul a tény- és jogkérdésekben való döntés.” Varga Gyula: A tárgyalás. In Szilbereky Jenő – Névai László (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976; idézi: Kengyel (2012): i. m. 237.

¹⁴ Kengyel (2012): i. m. 83; Wopera Zsuzsa: A polgári perjog alapelvei. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *Polgári perjog – Általános rész*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2003. 118.

¹⁵ Pp. 191. § (1) bekezdés.

¹⁶ Pp. 197–198. §.

¹⁷ Pp. 214. § (1) bekezdés. Az érdemi tárgyalásnak nem szükségképpen, épp ellenkezőleg, kivételes eleme a perfelvételi nyilatkozatok módosítása. Érdemi tárgyalást azonban azon kivételes esetekben is tartani kell, amikor bizonyításra nincs szükség. Az érdemi tárgyalási szak az érdemi tárgyalásnál bővebb, mert magában foglalja a per eldöntését is, mely tárgyaláson kívüli perbeli cselekmény. Pp. 214. § (1) bekezdés.

¹⁸ Kengyel (2012): i. m. 293; Nagy Adrienn: A bizonyítás. In Nagy Adrienn – Wopera Zsuzsa (szerk.): *Polgári eljárásjog I. 2.* átdolgozott kiadás, Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 301–302.

eljárás legyen szóbeli, akkor a felsőbíróság előtti eljárásban is szükséges (szóbeli) tárgyalást tartani.¹⁹ A törvényi rendelkezések némileg más képet mutatnak. Míg az 1952. évi Pp. szerint a másodfokú eljárásban a tárgyaláson való elbírálás főszabály volt,²⁰ addig a Pp.-ben kivétellé vált.²¹ A bíróság tárgyalást akkor tűz, ha ezt valamelyik fél kéri, a bíróság bizonyítást vesz fel, vagy egyébként indokoltnak tartja tárgyalás tartását.²² A felülvizsgálati eljárásban korábban és most is csak a felek kérelmére tartott, illetve tart a bíróság tárgyalást, vagy ha azt szükségesnek látja.²³ A perorvoslati eljárásokban tehát tárgyalás tűzését egyrészt – a közvetlenség elvéből fakadóan – a bizonyítás felvétele,²⁴ másrészt – bizonyos kivételekkel – a felek kérelme kényszeríti ki. A kivételek közé tartozik, ha a bíróság meghatározott okokból az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezi, vagy ha a fellebbezés alapján csak a teljesítési határidőről, előzetes végrehajthatóságról, részletfizetésről, perköltségről vagy az indokolásról dönt.

A perorvoslati eljárások kapcsán a hazai jogirodalomban felbukkanó egyik legfogósabb kérdés, hogy mennyiben engedhető meg új tényállítás, illetve új bizonyítás felvétele, illetve mennyiben van lehetősége a perorvoslati bíróságnak az alsóbb bíróság által felvett bizonyításból származó bizonyítékok bizonyító erejének újramérlegelésére, az úgynevezett felülmérlegelésre, s ez alapján eltérő tényállás megállapítására, különösen tárgyalás nélkül. A bizonyítás a hatályos szabályozás szerint a másodfokú eljárásban folytatható vagy megismételhető, ám meglehetősen szűk körben,²⁵ felülvizsgálati eljárásban kizárt. A törvényi előírások az újramérlegelést kategorikusan nem tiltják, és a bírói gyakorlatban is bevett szokás, hogy szélesebb vagy szűkebb körben megengedik azt.²⁶ Aggályokat leginkább a felülvizsgálati eljárásban történő felülmérlegelés (iratellenes, okszerűtlen, logikátlan következtetések) kapcsán szoktak támasztani, mert ebben az eljárási szakaszban bizonyítás felvételének helye egyáltalán nincs, e célból tárgyalás nem tartható. Mégis, akár a fellebbviteli, akár a felülvizsgálati eljárásban történik, a lényege egy: a bizonyítást felvevő, a bizonyítékot közvetlenül érzékelő bírótól eltérő bíró (bírók) határozzák meg a bizonyíték bizonyító erejét, s vonják

¹⁹ Plósz Sándor: Vélemény és indítvány a Magyar Jogászegyűlés által kitűzött következő kérdés felett: „A közvetlen szóbeli eljárásban minő jogorvoslatok engedhetők meg?” In *Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1927. 337.

²⁰ 1952. évi Pp. 243. §.

²¹ Pp. 376. § (1) bekezdés.

²² Pp. 376. §.

²³ 1952. évi Pp. 274. § (1)–(4) bekezdés; Pp. 405. § (1) bekezdés.

²⁴ Mivel a felülvizsgálati eljárásban bizonyításnak helye nincs, ezért ott e kérdés nem merülhet fel.

²⁵ Pp. 373. §.

²⁶ Például BH 1994.195; BH 1999.44; EBH 2006.1526. Osztovits András: Felülvizsgálat. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II.* Budapest, HVG–ORAC, 2018. 1701.

le a következtetést a bizonyító tényből a bizonyítandó tényekre nézve. Ez tehát dogmatikai szempontból a közvetlenség elve alóli kivétel, amely a szabályozás és a gyakorlat alapján a bizonyítás felvételének megismétlését, e végett tárgyalás tartását nem igényli.²⁷

Rövid összegzésként az állhat itt, hogy a korábbiakhoz képest a Pp. szűkítette a tárgyalás jelentőségét a perben. A felek kétoldalú meghallgatásának elsődleges és perfelvételi tárgyalás hiányában egyedüli formája az írásbeliség lett. A szabályozás több ponton a bírói mérlegelésre és a felek szándékára hagyja, hogy ténylegesen mekkora tér jut a tárgyalásnak (perfelvételi tárgyalás, fellebbezési és felülvizsgálati eljárás). A bizonyítás közvetlensége melletti – persze továbbra sem kivételek nélküli – elköteleződés azonban törvényi szinten még mindig hangsúlyt ad a tárgyalásnak.

2. A tárgyalás az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában

2.1. A nyilvános tárgyaláson történő elbírálás mint alapjog

A jogvita tárgyaláson történő elbírálásának mai napig fennálló jelentőségét támasztja alá az, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog részeként alkotmányos védelemben részesül.²⁸ Emellett többoldalú nemzetközi egyezmények is alapjogként ismerik el. Ilyen különösen az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (10. cikk) és az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: EJE vagy Egyezmény; 6. cikk 1. bekezdés).²⁹ Ez utóbbinak azért is fontos több figyelmet szentelni, mert az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJE Bíróság) joggyakorlata az absztrakció igen magas szintjén megfogalmazott alapjog számos oldalát, elemét bontotta már ki. Sok-sok eseti döntésen keresztül vizsgálható, hogy mi tartozik ennek az alapjognak a védelmi körébe, s mi nem. A tisztességes eljáráshoz való jognak így kikristályosított tartalma egyúttal iránytűként szolgál az alkotmányos alapjog lényegének, határainak kijelölésekor is. Az Alkotmánybíróság olyan minimumszintnek tekinti az EJE B esetjoga által értelmezett nemzetközi (európai) jogi védelmet, amelynél többet

²⁷ E tárgyban alapos elemzéssel szolgál Döme Attila két tanulmánya. Döme Attila: A bizonyítékok felülmérlegelhetősége a felülvizsgálati eljárásban. *Magyar Jog*, 57. (2010), 2. 103–108; Döme Attila: Még egyszer a bizonyítékok felülvizsgálati eljárásban történő felülmérlegelhetőségéről. *Magyar Jog*, 58. (2011), 3. 171–174.

²⁸ Lásd az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdését.

²⁹ Gombos Katalin: The Right to a Remedy in International Documents. In Raffai Katalin – Szabó Sarolta (szerk.): *Honeste benefacere pro scientia: Ünnepi kötet Burián László 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2019. 339–350.

nyújtani alkotmányos alapjogként lehet, kevesebben azonban nem.³⁰ A jogalkalmazók számára akkor is irányadó az EJEB esetjoga, ha az Alapjogi Charta (47. cikk második bekezdés) értelmezése merül fel. Az Európai Unióról szóló Szerződés 6. cikk (3) bekezdése szerint ugyanis az alapvető jogok, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, az uniós jogrend részét képezik mint annak általános elvei. Ezt megerősíti a Charta 52. cikk (3) bekezdése is: ha a Charta olyan jogot tartalmaz, amely megfelel az EJEE-ben biztosított jognak, akkor e jog tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azzal, amely az EJEE-ben szerepel. Ez a rendelkezés nem akadályozza azonban azt, hogy az unió joga kiterjedtebb védelmet nyújtson.³¹

2.2. Az EJEB joggyakorlata a tárgyalás tartásának kötelezettsége és mellőzésének lehetősége körében

Az EJEE 6. cikk 1. bekezdésének első mondata szerint: „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.” A tisztességes eljáráshoz való jog számos követelményt támaszt a jogvitákat eldöntő fórumokkal és az ítélethez vezető eljárással szemben. Ezek együttesen teszik ki a „tisztességes” minőséget. Jelen tanulmány szempontjából lényegében csupán egyetlen szónak van jelentősége: „tárgyalja”. Mégis, az EJEB gyakorlatában a tárgyalás oly szorosan összekapcsolódik a nyilvánossággal, hogy a kettő jellemzően együtt jelenik meg, a tárgyalás tartásának szükségességét a nyilvánosság oldaláról közelítve mérlegelik annak ellenére, hogy tárgyalást tartani a nyilvánosság kizárásával is lehetséges, miként az a 6. cikk 1. bekezdésének második mondatából is következik.

A Bíróság rendszeresen kiemeli: a nyilvánosság védi meg a feleket az igazságszolgáltatás titkosságától, amikor is hiányzik a nyilvánosság „figyelő szeme”; ez egyúttal a bíróságokba vetett bizalom fenntartásának eszköze is. A nyilvános és szóbeli tárgyalás azáltal, hogy átláthatóvá teszi az igazságszolgáltatást, hozzájárul az EJEE 6. cikk 1. bekezdés céljainak, vagyis a tisztességes tárgyalásnak

³⁰ Az Alkotmánybíróság „az alapjogok érvényesülésének minimális mércéjeként fogadja el a nemzetközi jogvédelmi mechanizmusok által biztosított jogvédelmi szintet”. Először lásd 61/2011. (VII. 13.) AB határozat, legutóbb: 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [28], illetve 3003/2019. (I. 7.) AB határozat, Indokolás [38].

³¹ A Chartához fűzött Magyarázatok szerint a 47. cikk második bekezdése az EJEE 6. cikk 1. bekezdésén alapul, azonban a bírósághoz fordulás joga nem korlátozódik a polgári jogokkal és kötelezettségekkel kapcsolatos jogvitákra.

az eléréséhez, ennek garanciája minden demokratikus társadalom egyik alapvető elve.³²

Az EJE 6. cikk 1. bekezdéséhez kapcsolódó esetjog nagyrészt külön kezeli a polgári és a büntetőügyeket a nyilvános és szóbeli tárgyalás tartásával kapcsolatos követelmények felállításának során. Büntetőügyekben szigorúbb, polgári ügyekben valamivel alacsonyabb elvárásokat támaszt.³³ Mivel azonban természetesen a gyökerek és a lényegi tartalom azonos, előfordul, hogy valamely büntetőügyben kidolgozott mérce átszivárog polgári ügyekbe,³⁴ illetve fordítva,³⁵ különösen, ha nem a büntetőjog klasszikus, szűkebb körébe tartozó ügyről van szó (például adóbírság, egyes versenyjogi ügyek). Az alábbiakban főként azoknak az ítéleteknek a nyomán mutatom be az EJE gyakorlatát, amelyek polgári ügyekben születtek (kiemelendők ezek közül a *Martinie v. France*³⁶ és a *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal*³⁷ ügyekben született ítéletek, amelyekben az EJE maga is összefoglalta addigi döntéseinek lényegét). Fel kell hívni azonban a figyelmet arra, hogy az Egyezmény autonóm értelmezése körében a „polgári ügyek” kategóriája nem feltétlenül esik egybe azzal, amit mi a hazai jogban „polgáriként” kezelünk. Itt elsősorban olyan perekre kell gondolnunk, amelyek nálunk közigazgatási jogvitának minősülnek (például társadalombiztosítási jogviták). Mindez azonban nem befolyásolja azt, hogy az ezekben az ügyekben felállított követelményrendszer a „klasszikus” polgári jogvitákban ugyanúgy érvényes.

Az EJE értelmezésében az EJE 6. cikk 1. bekezdése a szóbeli meghallgatáshoz (tárgyaláshoz, *hearing*) biztosít jogot,³⁸ ezáltal az EJE szintjén is megjelenik a szóbeliség elve. A szóbeli tárgyalás nem kizárólag ahhoz a kérdéshez kötődik, hogy az eljárásban hallgatnak-e ki tanút, aki szóban adja elő vallomását. Az is fontos a felek számára, hogy lehetőséget kapjanak ügyüknek a hazai bíróság előtti szóbeli előadására. A Bíróság felfogása szerint a szóbeli tárgyaláshoz való jog a felek közötti fegyveregyenlőség egészét megerősítő elem.³⁹

Mindenekelőtt kiemelendő, hogy a tárgyaláshoz való jog nem abszolút jogsultság.⁴⁰ E jog a tisztességes eljáráshoz való jog más részelemeivel együtt mérlegelendő, ezért az előbbi nem képezheti az utóbbiak érvényesülésének gátját. Így

³² Például *Fröbrich v. Germany*, no. 23621/11, 2017. március 16. 34. §.

³³ *Sagvolden v. Norway*, no. 21682/11, 2016. december 20. 112. §.

³⁴ Például *Fröbrich v. Germany* 33–34. §.

³⁵ Például *Jussila v. Finland* [GC], no. 73053/01, 43. §, ECHR 2006-XIV.

³⁶ *Martinie v. France* [GC] no. 58675/00, 39–42. §, ECHR 2006-VI.

³⁷ *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal* [GC] nos. 55391/13, 57728/13, 74041/13, 2018. november 6. 189–192. §.

³⁸ *Fredin v. Sweden* (no.2.), 1994. február 23. 21. §, Series A no. 283-A; *Salomonsson v. Sweden*, no. 38978/97, 2002. november 12. 34. §.

³⁹ *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal* 187. §.

⁴⁰ *Salomonsson v. Sweden* 34. §.

különösen nem akadályozhatja az észszerű időn belüli befejezés érvényesülését, s ehhez kapcsolódóan a bíróság ügyterhének gyors és hatékony kezelését. A mérlegelés során mindig az eljárásnak az EJEE 6. cikk 1. bekezdésében megfogalmazott tisztességes jellege a kulcsszempont.⁴¹ Az EJEB arra is felhívta a figyelmet, hogy tárgyalások módszeres tartása bizonyos típusú ügyekben (konkrét esetben: a társadalombiztosítási ügyekben) leronthatja az ilyen eljárásokban megkívánt különös gondosság követelményét.⁴² Ezekben általában épp a tárgyaláson kívüli elintézés elégíti ki inkább a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó elvárásokat, meghatározott esetekben azonban elengedhetetlen tárgyalás tartása.

Az EJEE 6. cikk 1. bekezdéséből főszabályként a nyilvános tárgyalás tartásának követelménye vezethető le. Ez alól az 1. bekezdés második mondata több kivételt is megfogalmaz. Különleges helyzetekben – a főszabály ellenére – akár írásban lebonyolított egyszerűsített eljárások is elfogadhatók, ha a felek legalább kérhetik a bíróságtól tárgyalás tartását. Az ilyen kérelem teljesítését a bíróság ugyanakkor el is utasíthatja, ha fennállnak az Egyezmény által igazolható kivételes körülmények.⁴³

Az EJEE 6. cikk 1. bekezdése és az ehhez kapcsolódó EJEB-esetjog szerint nem szükséges nyilvános tárgyalást tartani akkor, ha az ügy kivételes körülményei ezt alátámasztják. E kivételes körülmények a bíróság által elbírálandó kérdések természetétől függnnek. Így különösen, ha nem merül fel olyan tény- vagy jogkérdés, ami nem válaszolható meg megfelelően a periratok és a felek írásbeli észrevételei alapján. Ilyen az, ha a bíróságnak tisztán technikai jellegű kérdésekről kell ítéletet mondania.⁴⁴ Fennállnak a „kivételes körülmények” akkor is, ha az eljárásban nem merül fel vita az elbírálast befolyásoló (vagyis lényeges) tények körül, illetve nem szükséges mérlegre tenni valamely személy szavahihetőségét. A döntést nem befolyásoló tények körüli vita nem igényli tárgyalás tartását.⁴⁵ A nemzeti bíróság dönthet tárgyalás nélkül akkor is, ha a perben csak olyan jogkérdés merül fel, amely nem különösebben összetett⁴⁶ vagy korlátozott tárgyú.⁴⁷

⁴¹ Altay v. Turkey (No. 2), 11236/09, 2019. április 9. 76. §.

⁴² Schuler-Zraggen v. Switzerland, 1993. június 24. 58. §, Series A no. 263. Az EJEB értelmezésében a társadalombiztosítási ügyek a 6. cikk 1. bekezdésében a „polgári jogi jogai és kötelezettségei” fordulat alá tartoznak, ilyen értelemben polgári ügynek minősülnek.

⁴³ Például Martinie v. France 42. §.

⁴⁴ Lásd például Mirovni Inštitute v. Slovenia, no. 32303/13, 2018. március 13. 36–37. §.

⁴⁵ Fröbrich v. Germany 35–36, 40. §.

⁴⁶ Varela Assalino v. Portugal (dec.), no. 64336/01, 2002. április 25; Speil v. Austria (dec.), no. 42057/98, 2002. szeptember 5.

⁴⁷ Allan Jacobsson v. Sweden (no. 2), 1998. február 19. 49. §, Reports of Judgments and Decisions 1998-I.

Ebbe a kategóriába tartozik továbbá az is, ha a bíróság csak a perorvoslat megengedhetőségéről határoz, mert ilyenkor nem vizsgálja az ügyet a maga egészében.⁴⁸

Csak az elbírálandó kérdések *természete* indokolhatja a tárgyalás mellőzését, az ilyen típusú ügyek gyakorisága nem. Ezért a kivételesség nem jelenti, hogy a jogviták tárgyaláson kívüli elbírálására csak ritkán kerülhet sor. Az EJEB technikai tárgyú, de nem kis számban előforduló ügyeknek tekinti például a társadalombiztosítási jogvitákat,⁴⁹ amelyekben gyakran számszerűségi kérdésekben kell állást foglalni írásbeli orvos szakértői vélemények alapján.⁵⁰ Mivel ez nem igényli tárgyalás tartását, a tárgyalás mellőzése nem sérti a tisztességes eljáráshoz való jogot.

A tárgyaláshoz való jogról le lehet mondani, akár kifejezetten, akár hallgatólagosan. A lemondásnak ugyanakkor kétségtelennek, egyértelműnek kell lennie. Hallgatólagos lemondásként értékelendő, ha a fél nem terjeszt elő vagy nem tart fenn tárgyalás tartására irányuló kérelmet.⁵¹ Amennyiben a szabályozás alapján a bíróság akkor jogosult tárgyalást tartani, ha ez a vizsgálat lefolytatásához szükséges, de egy adott típusú ügyben általában nem tart tárgyalást, és a fél ennek ellenére nem kéri tárgyalás kitűzését, a hallgatólagos lemondás körül kétség nem merül fel. Ilyen esetben ugyanis elvárható a féltől, hogy ha tárgyalás tartását indokoltnak találja, kérelmét előterjessze.⁵² Ugyancsak egyértelmű és világos a nyilvános tárgyalásról való lemondás, ha az eljárásjogi szabályozás értelmében a bíróság hivatalból vagy a felek kérelmére tűz tárgyalást, de a bíróság jellemzően tárgyaláson kívül dönti el az ügyeket, és a fél tárgyalás tartása iránti kérelmet nem terjeszt elő.⁵³ Nem lehet azonban lemondásként értékelni, ha a jogszabály nem teszi lehetővé a felek számára tárgyalás tartására irányuló kérelem előterjesztését.⁵⁴

A tárgyalásról való lemondás nem hatályosulhat, ha közérdeket érintő jelentős kérdések szükségessé teszik tárgyalás tartását. Az EJEB döntéseiből kitűnő logikát követve a közérdek jellemzően a nyilvánosság miatt indokolhatja a tárgyalást.

⁴⁸ Salomonsson v. Sweden 35. §.

⁴⁹ Számos itt hivatkozott eseti döntés Svédországban társadalombiztosítási ügyben indított per kapcsán született, ahol főszabály szerint nem tartanak tárgyalást. A jogi szabályozásról és az ahhoz kapcsolódó bírói joggyakorlatról az EJEB több ízben is megállapította, hogy az nem áll összhangban a 6. cikk 1. bekezdéséből fakadó elvárásokkal. Míg ugyanis az EJEB értelmezésében főszabály szerint szükséges tárgyalást tartani, hacsak nem forognak fenn kivételes körülmények, addig a svéd bíróságok megfordítják a főszabályt. (Például Miller v. Sweden, no. 55853, 2005. február 8. 32. §; Andersson v. Sweden, no. 17202/04, 2010. december 7. 53. §.)

⁵⁰ Miller v. Sweden 29. §; Andersson v. Sweden 48. §.

⁵¹ Håkansson and Stureson v. Sweden, 1990. február 21. 66. §, Series A no. 171-A; Schuler-Zgraggen v. Switzerland 58. §.

⁵² Håkansson and Stureson v. Sweden 67. §.

⁵³ Schuler-Zgraggen v. Switzerland 58. §.

⁵⁴ Martinie v. France [GC] 43. §.

Nem merül fel közérdekűség, ha összetett szakmai kérdéseket kell vizsgálni, s ez könnyebben kivitelezhető írásban, mint szóban. Továbbá ha a jogvita magán-, egészségügyi természetű, ami elriaszthatja a felet attól, hogy a nyilvánosság előtt zajló tárgyalást kérjen.⁵⁵

Tárgyalás tartásának szükségessége főszabály szerint az elsőfokú eljárásban merül fel, az igazságszolgáltatás megfelelő működése érdekében ugyanis jellemzően célszerűbb az elsőfokú eljárásban tárgyalást tartani, mint később.⁵⁶ Különösen ez a helyzet, ha ez az egyetlen fórum, amely az ügyet tárgyalja, vagyis az elsőfokú bíróság egyben végső fokú is, további perorvoslatnak helye nincs,⁵⁷ beleértve azt az esetet is, ha a perorvoslat megengedhetőségéről negatív döntés születik. Ha az alsóbb fokú bíróság előtt nem tartottak tárgyalást, azt a fellebbezési szakban orvosolni lehet,⁵⁸ kivéve, ha a perorvoslat hatálya korlátozott, különösen, ha a bíróság nem vizsgálhatja meg az ügy érdemét, beleértve a tények felülvizsgálatát és értékelését is.⁵⁹

Ehhez képest a másod- vagy harmadfokú eljárásokban az érintett szakasz sajátos jellemzőinek függvényében támasztható alá a tárgyalás mellőzése.⁶⁰ Azt, hogy szükséges-e tárgyalást tartani a perorvoslati eljárásokban, az is befolyásolja, hogy az elsőfokú eljárásban volt-e tárgyalás, vagy sem. Kevésbé szigorú követelmények érvényesülnek akkor, ha az elsőfokú eljárásban volt tárgyalás, úgyszintén, ha a fél az elsőfokú eljárásban nem kérte tárgyalás tartását, csak a fellebbezési szakaszban. Figyelemmel kell lenni továbbá az eljárás egészére és azon belül a másodfokú (harmadfokú) bíróság szerepére, vagyis az adott állam perorvoslati rendszerére, a perorvoslati bíróság jogkörére (nevezetesen arra, hogy mennyiben van hatásköre az ügy teljes felülbírálatára), valamint arra, ahogyan a kérelmező érdekeit a perorvoslati bíróság előtt képviselik, illetve védik, különösen az elbírálandó kérdések természetének fényében.⁶¹ Ha a perorvoslati bíróság csupán jogkérdésekben dönt, és határozata folytán az alsóbb fokú bíróságnak tárgyalás alapján hozott ítélete válik véglegessé, akkor nem sérti az Egyezményt a tárgyalásnak a perorvoslati (felülvizsgálati) eljárásban való mellőzése.⁶²

⁵⁵ Schuler-Zraggen v. Switzerland 58. §.

⁵⁶ Salomonsson v. Sweden 37. §.

⁵⁷ Håkansson and Stureson v. Sweden 64. §.

⁵⁸ Például Buterlevičiūtė v. Lithuania, no. 42139/08, 2016. január 12. 52–54. §.

⁵⁹ Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal [GC] 192. §.

⁶⁰ Salomonsson v. Sweden 36. §, Helmers v. Sweden, no. 11826/85, 1991. október 29-i ítélet, Series A no. 212-A, 36. §.

⁶¹ Helmers v. Sweden 31–32. §.

⁶² Axen v. Germany, 1983. december 8. 28. §, Series A no. 72.

A Bíróság értelmezésében nemcsak a perorvoslat megengedhetőségének tárgyában, de akkor is eljárhat a perorvoslati bíróság tárgyaláson kívül, ha kizárólag jogkérdéseket kell elbírálnia.⁶³

2.3. *Néhány eseti döntés*

Az EJEB az egyedi ügyekben a jogvitát a maga egészében teszi mérlegre, és dönt arról, vajon az EJEE 6. cikk 1. bekezdése megkövetelte-e volna azt, hogy a bíróság nyilvános tárgyalást tartson. Ennek során nem riad vissza attól, hogy a felmerült eset legapróbb, ám jelentőséggel bíró részleteivel is megismerkedjék, részben annak az eljáró nemzeti bíróságnak a helyébe képzelvén magát, amelynek a perben döntenie kell. Korábbi döntéseiből következő joggyakorlatát vetíti rá az előtte fekvő ügy egyedi körülményeire, újabb támpontot szolgáltatva a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát illetően.

Az EJEB több ítéletéből is kiderül, hogy ha vita van a tényállás körül, akkor jellemzően tárgyalást kell tartani. Idetartozik az is, ha közigazgatási (társadalombiztosítási hatósági) eljárást követő perben a fél kétséggé teszi a hatóság által megállapított tényállás helyességét, így abban a bíróságnak is állást kell foglalnia.⁶⁴

A fenti ismertetőből kiderült, hogy a Bíróság a társadalombiztosítási ügyekben – azokat jellemzően technikai jellegűeknek tekintvén – nem követeli meg tárgyalás tartását, akár még akkor sem, ha vitások a tények. Bizonyos esetekben mégis úgy találta, hogy sérült a kérelmező tisztességes eljáráshoz való joga a tárgyalás mellőzése miatt. Így például akkor, amikor az orvosszakértői vélemények közötti ellentmondásokra tekintettel a kérelmező kezdeményezte szóbeli meghallgatását, és a tárgyalás a jogvita elbírálása szempontjából jelentős adattal szolgálhatott volna.⁶⁵ A nemzeti bíróságok sem első, sem másodfokon nem tartottak tárgyalást. Első fokon azért, mert erre irányuló kérelmet a fél nem terjesztett elő, másodfokon azért, mert a fél erre irányuló kérelmét a bíróság elutasította. Míg azonban az elsőfokú bíróság helyt adott a kérelmező keresetének, az alperes fellebbezése folytán – aki egy új, tartalmában a korábbitól részben eltérő orvosszakértői véleményt is becsatolt – a másodfokú bíróság elutasította azt. Más, hasonló tárgyú ügyben is arra a következtetésre jutott az EJEB, hogy a felmerült vitás kérdések nem voltak tisztán technikai jellegűek. A félnek lehetőséget kellett volna adni arra, hogy személyesen vagy képviselője útján tárgyaláson szóban magyarázhassa el személyes helyzetét mint egészet (összességében milyen és meny-

⁶³ Helmers v. Sweden 36. §.

⁶⁴ Malhous v. Czech Republic [GC], no. 33071/96, 2001. július 12. 60. §.

⁶⁵ Salomonsson v. Sweden 39. §.

nyi támogatásra és segítségre volt szüksége, milyen többletkiadásai merültek fel), ami az igényelt társadalombiztosítási ellátás szempontjából jelentőséggel bírt.⁶⁶ Nem találta elfogadhatónak az EJEB a tárgyalás mellőzését akkor sem, amikor foglalkozási megbetegedésre hivatkozva igényelt a fél kártérítést, de a rendelkezésre álló szakértői vélemények ellentmondásosak voltak a tekintetben, hogy a megbetegedés a kérelem szerinti országban vagy külföldön végzett munkával állt-e okozati összefüggésben, esetleg a fél életkorára volt-e visszavezethető.⁶⁷

A technikai jellegnél maradván, az EJEB egy előzetes fogva tartásért igényelt kompenzáció tárgyában keletkezett jogvita kapcsán is állást foglalt a tárgyalás mellőzésének az Egyezményvel való összhangjáról.⁶⁸ A kompenzáció mértékét a bíróság nem csupán a fogva tartás időtartamának, hanem egyéb körülmények figyelembevételével is állapította meg, úgymint a kérelmező pénzügyi és szociális helyzete, különösen pedig az az érzelmi megrázkódtatás, amelyet a fogva tartás ideje alatt elszenvedett. Az EJEB szerint a fogva tartás ténye, időtartama, valamint a kérelmező pénzügyi és szociális helyzete az előadó bíró jelentése alapján is megállapítható volt, így ezekben a fél szóbeli meghallgatására nem volt szükség. Ezzel szemben a kérelmezőnek lehetőséget kellett volna adni arra, hogy a hazai bíróság előtt szóban fejthesse ki, hogy milyen erkölcsi kár érte a szorongás és az elszenvedett gyötrelmek miatt. A személyes természetű élmény és a megfelelő összegű kompenzáció megállapítása megkövetelte volna a meghallgatását. E kérdések ugyanis nem technikai jellegűek, amelyek kizárólag az iratok alapján helyesen megítélhetők lettek volna.

A vitás tényeken, illetve a fél személyes körülményeinek vizsgálatán kívül az EJEB szerint akkor is tárgyalást kell tartani, ha bizonyos kérdések tisztázására van szükség. Ez meglehetősen tág fogalom. Az egyik EJEB-ítélet⁶⁹ alapjául szolgáló ügyben ilyennek minősült egy kavicsbánya területének helyreállítása tekintetében annak tisztázása, hogy a félnek a helyreállítási terv szerint a kavics további kitermelésével vagy a gödör kavicsal való feltöltésével kellett-e eleget tennie a helyreállítási kötelezettségének. Az általa igényelt speciális kitermelési engedély kiadását ugyanis a hatóságok megtagadták, ezért a fél – állítása szerint – kötelezettségét teljesíteni nem tudta.

Van példa arra is, amikor az EJEB az eset egyedi körülményeinek vizsgálata alapján a tisztességes eljáráshoz való joggal összhangban állónak találta a tárgyalás mellőzését. Az egyik, társadalombiztosítási ellátással kapcsolatos ügyben annak ellenére jutott erre a következtetésre, hogy a fél a (hatósági határozatba

⁶⁶ Miller v. Sweden 34. §.

⁶⁷ Andersson v. Sweden 56. §.

⁶⁸ Göç v. Turkey [GC], no. 36590/97, 50. §, ECHR 2002-V.

⁶⁹ Fredin v. Sweden (no. 2.) 22. §.

foglalt lényeges) ténymegállapításokat vitatta, de ezekről az írásban benyújtott, azonos tartalmú szakértői vélemények értelmezése alapján dönteni lehetett, és a kérelmező nem is indítványozta szóbeli bizonyítás lefolytatását (például tanúk kihallgatását).⁷⁰ Egy másik ügyben⁷¹ azért fogadta el az EJEB a tárgyaláson kívüli elbírálást, mert a nemzeti bíróság a tényállást a polgári pert megelőző büntetőeljárásban tárgyalás alapján megállapított tényállásra alapította (megjegyzendő: a büntetőeljárás nem a kérelmező, hanem annak – a korábbi kikötés ellenére a lakásba befogadott – fia ellen folyt, akinek magatartása adott okot arra, hogy a lakásszövetkezet intézkedéseket tett a kérelmező lakásának kényszerértékesítése iránt, a fiú ugyanis rendszeresen zaklatta a szomszédokat; a büntetőeljárásban a felelősség megállapításával záródó elsőfokú ítélet ellen jogorvoslattal nem éltek). A jogvita eldöntéséhez a jogszabályi rendelkezésekből következően ugyanis nem kellett állást foglalni egyéb olyan ténykérdésekben, amelyeket a kérelmező felvetett.⁷² Habár figyelemmel voltak a nemzeti bíróságok a félnek a kockán forgó, idős kora miatt a lakás tulajdonjogának fenntartásához fűződő személyes érdekére, dönthettek úgy, hogy ennek a fél számára való személyes jelentősége a tárgyalás tartása vonatkozásában nem volt döntő tényező. Abból a szempontból ugyanis, hogy kell-e tárgyalást tartani, vagy sem, nem lényeges körülmény az eljárásnak a fél számára való személyes jelentősége.⁷³

3. Következtetések: a Pp. szabályai az EJEB gyakorlata tükrében

Az EJEB joggyakorlatában visszatükröződik a szóbeliség, a közvetlenség és a nyilvánosság elvének hazai perjogban ismert tartalma. A nyilvánosság kap meghatározó jelentőséget abból az okból, hogy a bíróság működésének ellenőrizhetősége folytán a demokratikus társadalmi berendezkedés egyik alapköve. A tárgyalás az EJEB értelmezésében is a fél, illetve felek szóbeli meghallgatásának (kétoldalú meghallgatás) és a közvetlenség biztosítása céljából egyes bizonyítási cselekmények lefolytatásának a színtere.

Az Egyezményből főszabályként nyilvános tárgyalás tartása következik, különösen és elsődlegesen az elsőfokú eljárásban. Az EJEB esetjoga nincs kihegyezve a perfelvételi és az érdemi tárgyalás közötti különbségtételre, és nem is igazán perjogi fogalomhasználattal cizellálja, mikor szükséges tárgyalást tartani, és mikor nem. Az EJEB döntéseiből azonban részben következtetni lehet arra,

⁷⁰ Döry v. Sweden, no. 28394/95, 2002. november 12. 43–44. §.

⁷¹ Sagvolden v. Norway 119–122. §.

⁷² Lásd ehhez hasonlóan Allan Jacobsson v. Sweden (no. 2.) 48. §.

⁷³ Pirinen v. Finland (dec.), no. 32447/02, 2006. május 16; Jussila v. Finland [GC] 44. § (ez utóbbi ítélet büntetőügynek minősülő adóbírság ügyében született).

hogyan mi elégíti ki a tisztességes eljárásból fakadó követelményeket az elsőfokú eljárás két szakaszában, illetve a perorvoslati eljárásokban.

A Pp. szerint érdemi tárgyalás nélkül elsőfokú ítélet nem hozható, így e vonatkozásban a tárgyalás mellőzése miatt az Egyezmény sérelme fel sem merülhet. Az érdemi tárgyaláson a bíróság bizonyítást vesz föl a közvetlenség elvének biztosításával, így különösen a személyek szavahihetőségének értékelése, illetve bővebb körben, a lényeges tények körüli vita kapcsán (legalábbis, ami a bizonyítást érinti) teljesül az EJEE-ből fakadó, tárgyalás tartására vonatkozó követelmény. A Pp. némileg túl is lép e minimumon, hiszen akkor is kell tárgyalást tartani, ha végső soron kizárólag jogkérdésekben foglal állást a bíróság, ezért bizonyítást felvenni nem szükséges.

Más a helyzet az „ügy előadásával”. A Pp. alapján erre szolgálnak a felek beadványai, úgymint a keresetlevél, az írásbeli ellenkérelem, a válaszirat, a viszontválasz, továbbá a kereset és az ellenkérelem megváltoztatását tartalmazó iratok, valamint a perfelvételi tárgyalás. A keresetlevél és az írásbeli ellenkérelem nélkülözhetetlen részei a „meghallgatásnak” (hangsúlyozandó, hogy a keresetlevél nem csupán idézési kérelem), a tárgyalás viszont nem. A perfelvétel további módjáról a bíróság az ügy körülményeitől függően dönt, határozhat perfelvételi tárgyalás kitűzéséről (további írásbeli perfelvétellel vagy anélkül) vagy annak mellőzéséről. Az Egyezménnyel véleményem szerint az a bírói mérlegelés áll összhangban, amely a perfelvételi szakban is főszabállyá teszi tárgyalás tűzését. Ez következik abból, hogy általában az EJEE 6. cikk 1. bekezdése főszabályként megköveteli nyilvános tárgyalás tartását (a tárgyalás minőségétől, jellegétől függetlenül), és abból, hogy a felek szóbeli meghallgatása, ügyüknek szóbeli előadása a felek egyenjogúságának megerősítéséhez járul hozzá. Emellett a felek szóbeli meghallgatása az EJEB esetjoga fényében indokolt azon az alapon is, hogy a tények körül rendszerint vita van a felek között: így nemcsak a bizonyítás, de a tényállítások előadása körében is indokolt a szóbeli tárgyalás.

A főszabály alól lehetnek azonban kivételek, amelyeket az EJEB joggyakorlata értelmében a jogvita természetéből fakadó különleges körülmények indokolhatnak, különösen az, ha a felek írásbeli beadványai alapján megfelelően megítélhető az ügy. Az „ügy körülményeitől függően” akkor lehet mellőzni a tárgyalást, ha írásban a felek egymás lényeges tényállításait nem vitatják, tehát csak jogkérdést kell a bíróságnak megítélnie. Az EJEB esetjoga alapján ugyanakkor valószínűnek látszik, hogy e jogkérdés nem lehet nagyon bonyolult vagy összetett. Azokban az ügyekben azonban, ahol a fél személyes élethelyzetét, általa átélt események hatásait kell feltárni, és emiatt szükséges őt akár személyesen, akár képviselője útján meghallgatni, ennek a perfelvételi szakban meg kell történnie, hisz az érdemi tárgyaláson már csak a bizonyítás felvétele folyik, és a fél meghallgatása (ide nem értve most a bizonyítás feletti észrevételezést) a jelenleg

is uralkodó hazai felfogás szerint nem tartozik a bizonyítás körébe.⁷⁴ További kivételek bizonyosan felállíthatók még, de az EJEb esetjoga alapján egyelőre nemigen körvonalazhatók. Ilyenek lehetnek például – a társadalombiztosítási ügyek mintájára – olyan jogviták, amelyek, ha vetnek is fel ténykérdéseket, túlnyomóan technikai jellegűek.

Érdemes kitérni arra, amikor a perben anyagi pervezetés indokolt. Ugyan nem kizárt, hogy ez írásban folyjék,⁷⁵ mégis hatékonyabb szóban. Az Egyezménynek való megfelelés is a tárgyalás tartása irányába tolja a helyes mérlegelést. Az anyagi pervezetés szükségessége ugyanis beleilleszkedik az egyébként igen homályos „bizonyos kérdések tisztázására van szükség” kategóriájába. Mindez nem jelenti azt, hogy minden esetben feltétlenül tárgyalást kell tartani, ha anyagi pervezetéssel kell beavatkoznia a bírónak, de írásban csak az igen egyszerű, félre nem érthető helyzetek kezelhetők.

Ha a bíróság a tárgyalás mellőzéséről is dönt, a felek kérhetik tárgyalás tartását. Mintegy szelepként segíti elő az EJEb-nek való megfelelést az, hogy a feleknek a tárgyalás tartására irányuló kérelmét a bíróság nem utasíthatja el. Ha tehát a perfelvétel körében a bírói mérlegelés nem is állna épp összhangban az Egyezménnyel, az alapjogsértést rendszerint kiküszöböli az a lehetőség, hogy a felek tárgyalás tartását kérhetik, és e kérelemhez a bíróság kötve van. (Itt azért fel kell hívni a figyelmet a nem szoros értelemben vett büntetőügyek körében született Pákozdi v. Hungary ítéletre, ahol az EJEb annak ellenére megállapította az egyezményesértést, hogy ugyan felülvizsgálati eljárásban a felek kérelmére a bíróság szintén köteles tárgyalást tartani, és a panaszos fél ilyen tartalmú kérelmet elmulasztott előterjeszteni.⁷⁶)

Az Egyezménnyel alapvetően összhangban áll az a szabályozás, amely a másodfokú és a harmadfokú eljárásban főszabállyá a tárgyaláson kívüli elbírálást teszi. Ha ugyanis a bíróság első fokon tartott tárgyalást, perfelvételit és érdemít egyaránt, akkor a perorvoslati szakaszokban jelentősen kisebb a szükség a nyilvános tárgyalásra. Emellett a felek kérelmének hiánya (lemondás) itt is elhárítja az esetleges egyezményesértést, ami abból fakadhat, hogy a tárgyalás tartásának szükségességét a bíróság helytelenül mérlegeli. Ha a perorvoslati kérelemben nem merülnek fel új tények, bizonyítékok, jogkérdések, akkor a korábbi

⁷⁴ Wopera–Nagy (2018): i. m. 297; Deák Beáta: A bizonyítás általános szabályai. In Udvarý Sándor (szerk.): *Polgári eljárásjog – a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény alapján*. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2018. 331.

⁷⁵ Wallacher Lajos: Elsőfokú eljárás. In Nagy Adrienn – Wopera Zuzsa (szerk.): *Polgári eljárásjog I. 2. átdolgozott kiadás*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 280; Ébner Vilmos: Anyagi pervezetés. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I/III*. Budapest, HVG–ORAC, 2018. 980–982.

⁷⁶ No. 51269/07, 2014. november 25. 35. §.

tárgyalás anyagára és a felek írásbeli előadásaira alapozott tárgyaláson kívüli döntés általában kielégíti az Egyezményből fakadó követelményeket. Ha csupán jogkérdésekben szükséges dönteni, szintén mellőzhető a tárgyalás. Igaz, az EJEJ joggyakorlatából az is levezethető, hogy bonyolultabb, összetettebb jogkérdés eldöntése tárgyalás tartását teheti indokolttá. Más a helyzet, ha ténykérdések is érintettek, illetve a másodfokú eljárásban bizonyítást kell felvenni. Ez utóbbi esetben a Pp. előírja a bíróságnak a tárgyalás kitűzését, így ez összhangban áll az EJEJ 6. cikk 1. bekezdésével. Kevésbé egyértelmű a „kell-e nyilvános tárgyalást tartani?” kérdésre adandó válasz azonban akkor, ha új bizonyítást már nem vesz fel a bíróság, de újraértékeli az első fokon felvett bizonyítás eredményét, és így változtatja meg a tényállást. Erre az elsőfokú bíróság helytelen (illetve törvénytörő) mérlegelése adhat alapot. Ez nemcsak a fellebbezési, de a fent ismertetett szűk körben felülvizsgálati eljárásban is előfordulhat.

A felülmérlegelés többféle bizonyítási eszközből származó bizonyíték kapcsán felmerülhet. Ha ezeket a perorvoslati bíróság az iratok és a felek beadványai alapján megfelelően meg tudja ítélni, tárgyalás tartása szükségtelen. Az EJEJ gyakorlata alapján nem férhet kétség ahhoz, hogy ilyenek minősül az írásbeli szakvélemény és az okirat. Más a helyzet a tanúkkal, ha azok szavahihetősége is kérdéses. Ilyenkor tárgyalás tartása a bizonyítás megismétlése végett a fellebbviteli szakaszban még akkor is indokolt, ha az alsóbb fokú bíróság előtt már volt tárgyalás. Ha az iratellenes, logikátlan, okszerűtlen mérlegelés a felülvizsgálati eljárásban a tanú szavahihetőségét is érinti, a tanú ismételten nem hallgatható ki, ezért legfeljebb az eljárás és ennek keretében a bizonyítás megismétlésének elrendelése útján orvosolható a helyzet.

A fél előadása kívül esik a bizonyításon, de a perben jelentős tények megállapításánál jelentőséget kap.⁷⁷ Indokolt lehet a fél szóbeli meghallgatása „bizonyos körülmények tisztázása” végett, és ez akár kapcsolódhat a bizonyításhoz is (például okirat keletkezésének körülményei stb.), ezért mind a másodfokú, mind a felülvizsgálati eljárásban indokolt lehet e célból tárgyalás tartása.

Felhasznált irodalom

- Deák Beáta: A bizonyítás általános szabályai. In Udvary Sándor (szerk.): *Polgári eljárásjog – a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény alapján*. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2018. 329–355.
- Döme Attila: A bizonyítékok felülmérlegelhetősége a felülvizsgálati eljárásban. *Magyar Jog*, 57. (2010), 2. 103–108.

⁷⁷ Pp. 279. § (1) bekezdés.

- Döme Attila: Még egyszer a bizonyítékok felülvizsgálati eljárásban történő felülmérlegelhetőségéről. *Magyar Jog*, 58. (2011), 3. 171–174.
- Ébner Vilmos: Anyagi pervezetés. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I.* Budapest, HVG–ORAC, 2018. 963–1002.
- Gombos Katalin: The Right to a Remedy in International Documents. In Raffai Katalin – Szabó Sarolta (szerk.): *Honeste benefacere pro scientia: Ünnepi kötet Burián László 65. születésnapja alkalmából.* Budapest, Pázmány Press, 2019. 339–350.
- Kengyel Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben.* Budapest, Osiris Kiadó, 2003.
- Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog.* Budapest, Osiris Kiadó, 2012.
- Kiss Daisy: A tárgyalás. In Németh János (szerk.): *Magyar polgári perjog I.* Budapest, Ligatúra, 1993. 349–390.
- Magyary Géza – Nizsalovszky Endre: *Magyar polgári perjog.* 3 kiadás. Budapest, Franklin-Társulat, 1939.
- Nagy Adrienn: A bizonyítás. In Nagy Adrienn – Wopera Zsuzsa (szerk.): *Polgári eljárásjog I. 2. átdolgozott kiadás.* Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 293–336.
- Nagy Adrienn – Wopera Zsuzsa (szerk.): *Polgári eljárásjog I.* Budapest, Wolters Kluwer, 2018.
- Nagy Andrea: Eljárás az elsőfokú bíróság előtt. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *Polgári perjog – Általános rész.* Budapest, KJK-Kerszöv, 2003. 175–227.
- Osztovits András: Felülvizsgálat. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II.* Budapest, HVG–ORAC, 2018. 1672–1702.
- Plósz Sándor: Vélemény és indítvány a Magyar Jogászegylet által kitűzött következő kérdés felett: „A közvetlen szóbeli eljárásban minő jogorvoslatok engedhetők meg?” In *Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1927. 313–352.
- Szabó Imre: A tárgyalás és a határozatok. In Osztovits András (szerk.): *Polgári eljárásjog I. A polgári per általános szabályai.* Budapest, HVG–ORAC, 2013. 236–337.
- Udvarý Sándor (szerk.): *Polgári eljárásjog – a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény alapján.* Budapest, Patrocinium Kiadó, 2018.
- Varga Gyula: A tárgyalás. In Szilbereky Jenő – Névai László (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976. 781–879.
- Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja.* Budapest, HVG–ORAC, 2018.
- Wallacher Lajos: Elsőfokú eljárás. In Nagy Adrienn – Wopera Zsuzsa (szerk.): *Polgári eljárásjog I. 2. átdolgozott kiadás.* Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 247–292.
- Wopera Zsuzsa: A polgári perjog alapelvei. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *Polgári perjog. Általános rész.* Budapest, KJK-Kerszöv, 2003. 50–73.
- Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez.* Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2017.